

KİLİKYA PEDİAS STADİONLARININ İNCELENMESİ

Ece ÇOKSOLMAZ*

Öz

Kilikya, Anadolu'nun güneyinde yer alır. Dağlık (Trakheia) ve Ovalık (Pedias) olmak üzere ikiye ayrılan bölge, modern yerleşimde Alanya'nın bir kısmı, Adana, Mersin ve İskenderun'u kapsamaktadır. Kilikya Pedias (Ovalık Kilikya) ise Anadolu'nun güneyinde, Kilikya'nın doğusunda bulunmaktadır. Günümüz Mersin, Adana ve İskenderun sınırlarında bulunan stadion yapılarıyla ilgili literatür taraması yapılarak, arazide üzerinde tespitlerde bulunulmuştur. Bu çalışmada stadionların hangi kentlerde bulunduğu, konumlarının neden seçildiği, mimari özellikleri ve tahribat durumunun neler olduğu sorularına cevap aranmıştır. Bu inceleme sonucunda 7 kent stadionu tespit edilmiştir. Kilikya Bölgesi'nin erken dönem tarihçesine konu kapsamında olmadığı için değinilmemiştir. Hellenistik Dönemde Büyük İskender'in ölümünden sonra Diadochlar arasında mücadele kentlerde görülmektedir. Özellikle Roma Dönemi'nin erken safhasında korsanlık faaliyetlerinin ve iç mücadelelerin durdurulmasıyla, bölgede istikrar Roma yönetimi tarafından sağlanmıştır. Tarsos, Kilikya'nın en önemli kenti haline dönüşmüştür. Anazarbos ile Tarsos rakip kentler haline gelmiştir. Roma, Kilikya'da yönetimi yerel krallıklar aracılığıyla sürdürmüştür. Böylece Ovalık Kilikya'da Tarkondimotos Hanedanlığı ön plana çıkmıştır. Bölgede çıkan karışıklık döneminin ardından bölge, Roma'ya bağlı valiler tarafından yönetilmiştir. Roma Dönemi'nde gelişen şehircilik faaliyetlerinin ardından, kentler gelişim göstermiştir. MS 260 yılında Parthlar ile yapılan mücadele sonucu Roma imparatoru esir düşerek, Roma'nın yönetimi zayıflamıştır. Tarihsel süreçte Hristiyanlık faaliyetleri bölgede yaygınlaşmıştır. Stadion, Hellen dilinde 600 ayak uzunluğunda ölçü birimi olarak kullanılmıştır. Stadion, Antik Çağ'da düzenlenen festival ve yarışmalar için kullanılan ve geliştirilen önemli bir yapıdır. Başlangıçta koşu yarışmaları için düz bir alandan oluşan stadionlar, zamanla mimari kimlik kazanarak yapıya dönüştürülmüştür. Başlangıçta yarışmalar, koşu sahasının çevresinde ayakta durarak izlenirdi. Daha sonra sahanın çevresine cavea eklenerek, stadionlar inşa edildi. Bu yapılar, genellikle Hellenistik Dönem ve özellikle Roma Dönemi'nde yaygınlaştırıldı. Çalışmalarda circus ya da hippodrom özelliği taşıyan yapıların, stadion olarak adlandırıldığı örneklerde karşımıza çıkmaktadır. Kilikya Pedias Bölgesi'nde stadionun bulunduğu 7 kent tespit edilmiştir. Bölgede tek sphendone plan yaygın olarak tercih edilirken, Magarsos Stadionu'nun çift sphendone planda olduğu saptanmıştır. Bölgenin iki büyük kenti Anazarbos ve Tarsos'un bir stadiondan daha çok hippodrom ya da circusa sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada literatüre bağlı kalınarak stadion kapsamında değerlendirilmiştir. Aigeai Stadionu da yazıtlarda geçmesine rağmen günümüzde yeri tespit edilememiştir. Epiphaneia kentinde stadionun varlığı yazıttan anlaşılmaktadır. Hierapolis Kastabala Stadionu, tiyatro ile yakın bir ilişki içerisindedir. Kastabala ve Mopsuestia Stadionu benzer özellikte olup, alçak bir vadi içerisindedir. Magarsos Stadionu ise denize paralel yerleştirilmiş ve tribün boyu diğerlerine oranla biraz yüksektir. Hellenistik Dönem ile başlayan festival ve yarışmalar, Roma Döneminde de şehirleri etkilemiştir. Bu çerçevede stadionlar, kent planlamasında en uygun konuma yerleştirilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kilikya Pedias, Ovalık Kilikya, Stadion, Stadyum, Kent.

* Dr., Arkeolog, Mersin/Türkiye, ececoksolmaz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9951-5834

EXAMINATION OF CILICIA PEDIAS STADIUMS

Abstract

Cilicia is located in the south of Anatolia. The region, divided into two as Cilicia Rough (Trakheia) and Cilicia Plain (Pedias), includes part of Alanya, Adana, Mersin, and Iskenderun in modern settlement. Cilicia Plain is located in the south of Anatolia, in the east of Cilicia. A literature review was conducted on the stadium structures located within the current borders of Mersin, Adana, and Iskenderun, and field studies were carried out. This study sought to answer questions about which cities the stadiums are located in, the reasons for their location choices, their architectural features, and their state of preservation. As a result of this examination, 7 city stadiums were identified. Since the region's early history is not within the scope of the subject, it has not been mentioned. After the death of Alexander the Great in the Hellenistic Period, the struggle between the Diadochs was seen in the cities. Roman rule ensured stability in the region, especially in the early Roman period, as piracy activities and internal conflicts ceased. Tarsos became the most important city of Cilicia. Anazarbos and Tarsos became rival cities. Rome continued to rule in Cilicia through local kingdoms. In this regard, the Tarkondimotos Dynasty came to the fore in Cilicia Plain. Following a period of turmoil in the region, the region was ruled by Roman governors. The cities also developed as a result of the urbanization activities in the Roman Period. As a result of the struggle with the Parthian Empire in 260 AD, the Roman emperor was captured, and the power of Roman administration was weakened. Christian activities have been widespread in the region throughout history. Stadion (Stadium) was used in the Ancient Greek language as a unit of measurement of 600 feet in length. The stadium is an important building that was used and developed for festivals and competitions organized in Antiquity. The stadiums, which initially consisted of a flat area for running competitions, were transformed into buildings by acquiring an architectural identity over time. The competitions were watched by standing around the flat field. Later, cavea were added around the field and stadiums were built. These buildings were common during the Hellenistic Period, especially during the Roman Period. There are examples in the studies where buildings with circus or hippodrome characteristics are also called stadiums. In the Cilicia Pedias Region, 7 cities with stadiums were identified. While the single sphendone plan is commonly preferred in the region, it was determined that the Magarsos Stadium has a double sphendone plan. Anazarbos and Tarsos, the two largest cities of region, are thought to have had a hippodrome or circus building rather than a stadium. However, it was evaluated within the scope of the stadium in this study based on the literature. Although the Aigeai Stadium is also mentioned in the inscriptions, its location has not been found today. The existence of the stadium in the city of Epiphaneia was determined from the inscription. The Hierapolis Kastabala Stadium is in a close relationship with the theater. Kastabala and Mopsuestia Stadiums have similar features and are located in a low valley. The Magarsos Stadium is located parallel to the sea and the tribune height is slightly higher than the others. The location of the stadium in the cities of the region was chosen based on the topography. Festivals and competitions, which started with the Hellenistic Period, also affected the cities in the Roman Period. Accordingly, the infrastructure of the city was developed, and the stadiums were built in the most appropriate location in the city.

Keywords: Cilicia Pedias, Cilicia Plain, Stadion, Stadium, City.

Giriş

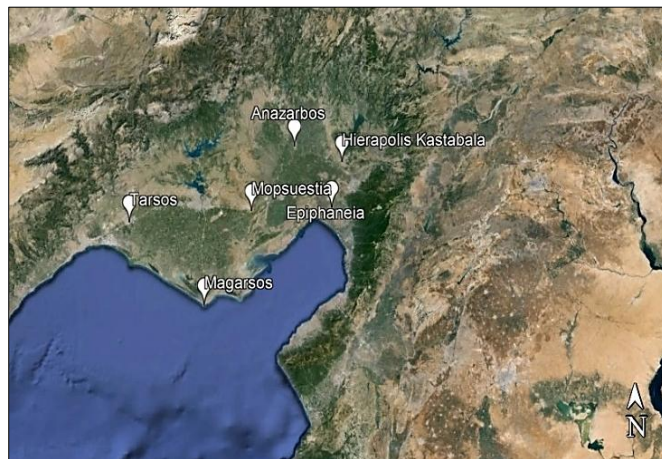
Kilikya Bölgesi, Korakeison (Alanya)'dan Issos (Kinet Höyük)'a kadar uzanan ve kuzeyde Toros dağlarıyla sınırlanmış olan alandır (Kurt, 2011: 430). Strabon'un aktardığı üzere bölge, Kilikia Tracheia (Dağlık Kilikia) ve Kilikia Pedias (Ovalık Kilikia) olarak ikiye ayrılmıştır (Strabon XIV.5: 256). Kilikia Pedias, batıda Mersin/Limonlu'da bulunan Lamos Çay'ından başlayarak, doğuda Epiphaneia kentine kadar uzanmaktadır (Kurt, 2011: 430).

Stadion, Hellen dilinde 600 ayak uzunluğu için kullanılmıştır (Höcker, 2008: 221). Ancak koşu sahası olarak stadionlar, gelişen teknikle birlikte Hellenistik ve Roma Dönemlerinde mimari bir yapıya dönüştürülmüştür. Kilikia Pedias Bölgesi'nde ise stadionun bulunduğu kentler; Tarsos, Anazarbos, Mopsuestia, Aigeai, Epiphaneia ve Magarsos'dur.

Kilikya Pedias günümüzde yoğun olarak iskana uğrayan bir bölgedir. Bundan dolayı antik kentler aşırı derece tahrip edilmiştir. Kilikia Pedias'ın en önemli kentlerinden biri Tarsos, günümüzde Tarsus adıyla bilinen Mersin iline bağlı bir ilçedir. Tarsos'da Roma Dönemi'nde festivaller yapılmıştır. Tarsos'un Stadionu, Goldman'a göre günümüzdeki Tarsus Amerikan Koleji'nin bulunduğu alandaydı (Goldman, 1935: 528). Tarsos'un Roma Dönemi kent planlamacılığı üzerine yapılan çalışmalarda ise Goldman'ın tespitinin olasılık dahilinde değerlendirildiği görülmektedir (Aydinoğlu vd., 2017: 467; Aykaç, 2008: 69). Tarsos'daki yapı, bu çalışmada stadion olarak kabul edilmiş olsa da bu yapının hippodrom ya da circus olma ihtimali de vardır. Bir diğer kent Aigeai, günümüzde Adana ili, Yumurtalık sınırlarında yer almaktadır. Kentte stadionun varlığı yazıtlar aracılığıyla tespit edilmiştir (Demir, 2017: 84; Demir, 2020: 7). Aigeai, Asklepion onuruna agonlar düzenleyen önemli bir yerdir (Ziegler, 2003: 206). Kent modern yerleşimin altında kaldığından, stadionun konumu henüz saptanamamıştır. Son araştırmalar ışığında Hatay ili Erzin ilçesinde yer alan, Epiphaneia kentinin de stadiona sahip olduğu yazıt aracılığıyla tespit edilmiştir (KK-1). Kilikia Bölgesi'nde festival ve yarışlar bir rekabet pazarına dönüşmüş ve bunun bir sonucu olarak kentler, stadionlar inşa etmiştir.

Kilikya Pedias Stadionları üzerinde araştırmalar yeterli bir durumda değildir. Bundan dolayı bu çalışma kısıtlı verilerden üretilmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak epigrafik belgelerde geçen stadion yapılarının konumlarını, mimari özellikleri bilinmemektedir. Bu doğrultuda bölgede yer alan stadionların tespit edilerek, incelemesi yapılmıştır. Esas amacımız bu yapıların doğal ve beşeri faktörler sonucu daha fazla tahrip edilmeden, kayıt altına alınmasıdır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda Anazarbos circus/hippodromu, Mopsuestia Stadionu, Magarsos Stadionu ve Hierapolis Kastabala Stadionu detaylı bir şekilde değerlendirilmeye alınmıştır.

Kilikya Pedias Stadionları

Harita 1: Kilikia Pedias Stadionlarını Gösterir Google Uydu Görüntüsü

Anazarbos Stadionu/Circus

Anazarbos, Adana ili, Kozan ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır. Yapı, güneybatı – kuzeydoğu aksındadır. Stadionun planı kuzeydoğuda tek sphendoneye sahip U formdadır. Günümüzde tarım alanında kalan yapının, koşu sahasında spinanın temelleri korunmuş durumdadır. Bu temelde blok taşları yerinde incelediğimizde Korint başlıkları ve sütun parçaları görülmüştür. Stadionun güney tribünü ana kayaya oyularak yapılmıştır. Kuzeyde yer alan tribün, ahşap ve geçici bir düzende olmalıdır (Gough,1952: 100). Güney tribünde oturma sıraları birbirine takip eden bir hat üzerinde değil farklı kademelerde kalmıştır. Bu durum muhtemelen tahribattan kaynaklanmış olmalıdır. Oturma sıraları 65-70 cm ölçüsündedir (Çoksolmaz, 2022: 161). Güney tribünün üst kotunda, kayanın yüzeyi tıraşlanmış ve gölgelik için oyukların bırakıldığı gözlemlenmiştir. Yapının ölçüleri araştırmacılara göre, 410 – 420 m uzunluğunda ve 64 m genişliğindedir (Gough, 1952: 100; Posamentir ve Sayar, 2006: 349). Yapı hem circus hem de hippodrom olarak kullanılmıştır (Posamentir ve Sayar, 2006: 349). Stadionun güneybatısında tespit edilen yazıt geç 3. ve 4. yüzyıla tarihlenir (Gough,1952: 100-101). Stadionun erken dönem verileri kısıtlıdır. Circus olarak kullanılan yapı, muhtemelen Roma Dönemi'nde inşa edilmiştir.

Fotoğraf 1-2: Anazarbos Stadionu/Circus¹

Mopsuestia Stadionu

Kent, Adana ili, Misis ilçesi sınırlarındadır. Kentin doğusunda bulunan stadion kuzeybatıda tek sphendoneye sahip, U formdadır. Günümüzde tarım alanı içerisinde bulunan yapının batı ve doğu tribünü yamaç eğimine yerleştirilmiştir. Stadionu yerinde incelediğimizde, ayakta kalan tek kısmının doğu tribünün güneyinde bulunan tonoz ve birkaç oturma sırasına sahip olduğu belirlenmiştir. Stadionun sphendone yönünde konutlar bulunmaktadır. Tarafımızca yapılan incelemede alçak bir vadiye konumlandırılan stadionda, yeterli ölçüde mimari malzeme tespit edilememiştir. Bu durumun başlıca nedeni ise doğal ve beşerî faktörler sonucu yapılan tahribattır. Yapının uzunluğu 237 m ve genişliği ise 40 m'dir. Stadionun tonozunda tespit edilen opus caementitumdan dolayı yapı, Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmiştir (Salmeri ve D'agata, 2012:169).

Fotoğraf 3-4: Mopsuestia Stadionu ve tribünü

Magarsos Stadionu

Magarsos, Adana ili, Karataş ilçe sınırları içerisinde yer alır ve kıyıya paralel uzanmaktadır (Hild ve Hellenkemper, 1990: 335). Ayrıca stadion, tiyatroya yakın ve karşı aksına inşa edilmiştir. Stadion, kuzeydoğu – güneybatı doğrultusundadır. Kuzeybatıda

bulunan tribün yamaç eğimine yaslandırılırken, güneydoğuda bulunan tribünün bir kısmı yamaç eğiminde, bir kısımda tonoz üzerinde yükseltilmiş olmalıdır. Yapı, tarım alanı içerisinde kaldığından koşu sahasında herhangi bir bulgu yoktur. Kent gezginler tarafından ziyaret edildiğinde stadionun ana hat planı belirgin olarak görülmüştür (Heberdey ve Wilhelm 1986: 7; Alishan, 1899: 422) ve literatüre tek sphendone olarak geçmiştir. Stadion üzerinde E. Çoksolmaz ve F. Erhan tarafından 2023 yılında yapılan inceleme sonucunda yapının, çift sphendone planda olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma sonucunda stadion yaklaşık 300 m uzunluğunda ve 30 m genişliğinde ölçülmüştür. Stadionun mimari malzemesi yapılarda kullanılmış ya da taşınmıştır (Sayar, 2002: 111). Yapılan araştırmalar sonucu stadion Roma Dönemine tarihlendirilmiştir.

Fotoğraf 5: Magarsos Stadionu

Hierapolis Kastabala Stadionu

Kent, Osmaniye il sınırlarındadır. Kentin bir stadiona sahip olup olmadığı hususunda literatürde belirsizlik ve araştırma da eksiklikler mevcuttur. Kentle ilgili yapılan doktora çalışmasında yapının varlığı belirgin olarak değerlendirilmemiştir (Zeyrek, 2016: 84). Stadion, Krizinger- Reiter tarafından çizilen planda tiyatroyla kompleks olarak gösterilmiştir (Krizinger ve Reiter, 1993). 2007 yılında Çambel ve Akman tarafından stadionun kentteki varlığına değinilmiştir (Çambel ve Akman, 2009: 164). Bir diğer araştırmacı Sayar'ın kentte yaptığı tespitler sonucu stadionun varlığı doğrulanmaktadır (Sayar, 2000: 5). Bu kapsamda kentte yapılan incelemede tiyatronun önünde uzanan stadionun, planda belirtildiği düzende, alçak bir vadi içerisinde, kenar çizgileriyle belirgin olarak görülmüştür. Tek sphendone, U formda olan stadion, kuzeydoğu – güneybatı aksında uzanmaktadır. Tribünler yamaç eğimine yerleştirilmiştir. Bu alan tarım sahası içerisinde kaldığından, herhangi bir mimari malzemeye rastlanılmamıştır. Elde olan veriler kısıtlı kaldığından yapının dönemi bilinmemektedir. Ancak kentin tiyatrosu Roma Dönemine tarihlendirilmiştir (Zeyrek, 2016: 83). Stadionun da inşaatı tiyatroyla paralel olmalıdır.

Fotoğraf 6: Hierapolis Kastabala Stadionu

Değerlendirme

Kilikya Pedias stadionlarını incelediğimizde bölgede stadionun bulunduğu 7 kent tespit edilmiştir. Anazarbos ve Tarsos'un bir hippodrom ya da circusa sahip olduğu önerilmektedir. Ancak literatüre stadion olarak geçtiğinden bu konu kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Aigeai ve Epiphaneia kentlerinde stadion olduğunun bilinmesine rağmen günümüzde konumu ve detayları hakkında yeterli veri bulunmamaktadır.

Kent planlamacılığında stadionların yer seçiminde topografya büyük önem taşımıştır. Anazarbos Circus/Stadionu, Kilikya Pedias'da stadion yapım tekniği yönünden diğerlerinden farklıdır. Yapının inşaatında doğal taş malzemeden yararlanılmış ve kaya yüzeyine şekil verilerek tribünün oturma basamakları ortaya çıkarılmıştır. Diğer örneklerde ise topografyanın etkisinde yamaç eğiminden yararlanılmıştır. Alçak bir vadi içerisine inşa edilen Mopsuestia ve Kastabala benzer tekniktir. Magarsos Stadionu da hem yamaç hem tonozdan yararlanılmıştır. Bu yapının tribün yüksekliği diğerlerine oranla daha fazladır.

Anazarbos Stadionu bir circus olması sebebiyle 410-420 m ölçülerinde en uzun koşu sahasına sahiptir. Magarsos Stadionu'nda 300 m ölçüsüyle Anazarbos'u takip etmektedir. Mopsuestia Stadionu 230 m ve Kastabala Stadionu 200 m tahmini ölçüleriyle birbirine yakın uzunluktadır. Bu yapıların koşu sahalarında tarımsal faaliyetler sürdürüldüğünden detaylı veri yoktur. Böylece ölçüleri de değişkenlik gösterebilmektedir. Anazarbos, Kastabala ve Mopsuestia tek sphendoneye sahip olan yapılardır. Magarsos'un ise son araştırmalar ışığında çift sphendoneye sahip olduğu belirlenmiştir. Tek sphendone plan, tiyatroda etkilenecek Hellenistik Dönemle gelişmiş bir düzendir. Topografyaya ve bütçeye uygun olan bu plan tipi, Kilikya kentlerinde de yaygın olarak tercih edilmiştir. Çift sphendone Roma Dönemi'nde gelişen bir teknik olmakla birlikte, yapıya iki dönüşün verilebileceği topografyaya uygun bir alanın bulunması zordur ve daha maliyetlidir. Bundan dolayı Kilikya Bölgesi ve Anadolu'da çok fazla tercih edilmeyen bir düzendir. Bölge stadionları genel anlamda Roma İmparatorluk Döneminde inşa edilmiş olmalıdır. Araştırmaların yeterli olmaması sebebiyle Hellenistik Dönem öncülleri bilinmemektedir.

Kilikya Pedias kentlerinin çoğu iç kesimlerde dir. Magarsos Stadionu limana yakın olup, tiyatroyla karşı karşıya yerleştirilmiştir. Hierapolis Kastabala Stadionu, tiyatroyla yakın bir ilişkidir. Anazarbos Stadionu da tiyatro ve amphitiyatro ile yakındır. Bu örnekler, tiyatroyla ilişkili inşa edilen yapılardır. Mopsuestia Stadionu yerleşim sahası içerisinde kaldığından, hakkında yeterli veri yoktur. Ayrıca stadionlar, tanrı ya da tanrıçasının tapınağıyla ilişkili olan mekanlardır. Bu doğrultuda tapınağa bağlanan bir kutsal yolun kenarına yerleştirilmiştir. Anazarbos ve Kastabala Stadionları kutsal yolun kenarına yerleştirilmiş örneklerdir. Ayrıca Kastabala Stadionu tanrıçanın tapınağına çok yakın olarak inşa edilmiştir. Stadionlar bulunduğu konumda bir kent dinamiği yaratmıştır. Kentte düzenlenen festivaller, kentsel gelişimde büyük rol oynamıştır.

Kent	Plan	Dönem	Durum
<i>Tarsos</i>	-	Roma Dönemi (?)	Tahribata uğratarak, yok edilmiştir.
<i>Aigeai</i>	-	-	Tahribata uğratılmış. Kent yerleşimi altında kalmıştır.
<i>Epiphaneia</i>	-	-	Durumu tam olarak bilinmemektedir.
<i>Anazarbos</i>	Tek sphendone	Roma Dönemi	Yarı olarak korunmuştur.
<i>Mopsuestia</i>	Tek sphendone	Roma Dönemi	Tahribata uğratılmıştır.
<i>Magarsos</i>	Çift Sphendone	Roma Dönemi	Tahribata uğratılmıştır.
<i>Hierapolis Kastabala</i>	Tek sphendone – Tiyatro ile kompleks.	Roma Dönemi (?)	Tahribata uğratılmıştır.

Tablo 1: Kilikya Pedias Stadionlarının Özellikleri

Sonnotlar

¹ Çalışmada kullanılan tüm fotoğraflar yazara aittir.

Kaynaklar

- ALİSHAN, G. (1899). *Sissouan ou l'Armeno-Cilicie Description Geographique et Historique, Venise*.
- AYDINOĞLU, Ü. ve BELGE, B. (2017). “Bir Planlama Altlığı Olarak; Roma Dönemi Tarsus Kenti Mekansal Yapısına İlişkin Değerlendirme”. *Megaron. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E -Dergisi*, Cilt. 12. Sayı. 3, 467-469.
- AYKAÇ, P. (2008). *Determination of Presentation Principles for Multi-Layered Historical Towns Based on Cultural Significance Case Study: Tarsus*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- ÇAMBEL, H. ve AKMAN, M. (2009). Karatepe Kazısı ve Çevresi 2007 Yılı Çalışmaları, 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (2), 163-177.
- ÇOKSOLMAZ, E. (2022). *Anadolu'da Roma Döneminde Tiyatro ve Stadion İlişkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DEMİR, F. (2017). “Aigeai Kazısı 2014 – 2016”, 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (3), 83-99.
- DEMİR, F. (2020) “Kilikya’da Aigeai Kenti ve Tarihi”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 1-13.
- GOLDMAN, H. (1935). “Preliminary Expedition To Cilicia, 1934, And Excavations At Gozlu Kule”, *Tarsus, American Journal of Archaeology* 39.4, 526-549.
- GOUGH, M. (1952). “Anazarbus”, *Anatolian Studies*. Vol 2. British Institute at Ankara, 85- 150.
- HEBERDEY, R. ve WILHELM, A. (1896). *Reisen in Kilikien. Ausgeführt 1891 und 1892 im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Wien.
- HILD, F. VE HELLENKEMPER, H. (1990). *Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini* 5, Teil 2, Wien.
- HÖCKER, C. (2008). *Metzler Lexikon Antiker Architektur, Sachen und Begriffe*. Stuttgart.
- KURT, M. (2011). “Ovalık Kilikya’da M.Ö. I. Yüzyıl Roma Yönetim Olgusu ve Tarkondimotos Krallığı”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31. Sayı, 429-446.
- KRİNZINGER, F. VE REİTER, W. (1993). “*Archäologische Forschungen in h Hierapolis Kastabala, In Die Epigraphische und Altertums kundliche Erforschung Kleinasien*”, 100 Jahre Kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Ergänzungsbande zu den Tituli Asiae Minoris 14. Vienna, 269–281.
- POSAMENTİR, R. VE SAYAR, M. H. (2006). “*Anazarbos- Bir Zwischenbericht Metropole Des Ebenen Kilikien'den*”, *Istmitt* 56, 317- 358.
- SALMERİ, G. VE D’AGATA, A. L. (2012). “Cilicia Survey”, 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (3), 165-171.
- SAYAR, M. H. (2000). “Çukurova’nın Kutsal Kenti Kastabala”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 99, 2-14.
- SAYAR, M.H. (2002). “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi – Coğrafya Araştırmaları 2000”, 19. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (2), 111-126.
- STRABON, Geographika, *Antik Anadolu Coğrafyası*, (Adnan Pekman (Çev), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. 2000.
- ZIEGLER, R. (2003). “*Asklepioskult und Kaiserkult im Kilikischen Aigeai um Die Mitte des 3. Jahrhunderts N. Chr.*”, *Olba* VII, 205-219.
- ZEYREK A. N. (2016). *Hierapolis Castabala, The Urban Development in A.D. 1st to 3rd Centuries*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Alma Mater Studiorum Università di Bologna, İtalya.

Sözlü Kaynaklar:

KK1- Banu Özdilek, Epiphaneia, 44. Kazı Sonuçları Toplantısı, Nevşehir Hacı Bektaşî Veli Üniversitesi. (Sözlü Bildiri, 30.05.2024).